

Тримання під вартою колишньої Прем'єр-міністра України було свавільним

У сьогоднішньому рішенні Палати у справі [Тимошенко проти України](#) (заява №49872/11), що не є остаточним¹, Європейський суд з прав людини *одногосно* постановив, що мало місце:

порушення статті 5 § 1 (право на свободу та особисту недоторканність) Європейської конвенції з прав людини;

порушення статті 5 § 4 (право на швидку оцінку законності тримання під вартою);

порушення статті 5 § 5 (право на компенсацію за незаконне тримання під вартою);

порушення статті 18 (межі застосування обмежень прав) спільно зі статтею 5;

а також постановив, *більшістю голосів*, що **не було порушення статті 3 (заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання)** стосовно стверджуваного побиття пані Тимошенко під час її перевезення до лікарні 20 квітня 2012 року та щодо ефективності розслідування скарг з цього приводу.

Справа стосувалася скарг, пов'язаних із триманням під вартою Юлії Тимошенко, в минулому Прем'єр-міністра України.

Суд вирішив, зокрема: що тримання під вартою пані Тимошенко як запобіжний захід було свавільним; що законність її тримання під вартою не було належним чином оцінено; а також що у неї не було можливості вимагати компенсації за незаконне позбавлення волі.

Суд також постановив, що, з огляду на обґрунтування у судовій постанові необхідності взяття заявниці під варту твердженням про перешкоджання з її боку проведенню засідань та прояв зневаги до учасників судового засідання та суду, її право на свободу було обмежено з інших підстав, ніж передбачено статтею 5.

¹ Згідно зі статтями 43 та 44 Конвенції, це рішення Палати не є остаточним. Протягом трьох місяців після його винесення, кожна з сторін може клопотати про передачу справи на розгляд Великої Палати Суду. В разі подання такого клопотання, колегія з п'яти суддів вирішує чи справа заслуговує на подальший розгляд. В позитивному випадку, Велика Палата розгляне справу та винесе остаточне рішення. Якщо клопотання про перегляд відхилене, рішення Палати стає остаточним того ж дня. Після того, як рішення стає остаточним, воно передається до Комітету Міністрів Ради Європи для нагляду за його виконанням. Подальша інформація про процедуру виконання можна знайти за наступною адресою: www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution

Основні факти

Юлія Тимошенко, що народилася у 1960 році, є лідером партії «Батьківщина», однієї із найсильніших опозиційних партій в Україні. Вона також очолює «Блок Юлії Тимошенко». Вона обіймала посаду Прем'єр-міністра України у 2005 році та з грудня 2007 по березень 2010 року. У квітні 2011 року щодо неї було порушено кримінальну справу за підозрою у незаконному затвердженні директиви щодо укладення договору купівлі-продажу природного газу для імпорту в Україну. 11 жовтня 2011 року пані Тимошенко було визнано винною у вчиненні злочину згідно висунутого проти неї обвинувачення, а саме у перевищенні влади або службових повноважень. Її було засуджено до семи років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків, стоком на три роки. 29 серпня 2012 вирок, як і визначене у ньому покарання, став остаточним.

5 серпня 2011 року, в ході судового розгляду кримінальної справи, суд першої інстанції застосував запобіжний захід щодо пані Тимошенко у вигляді тримання під вартою. Задовольняючи відповідне подання прокурора, суддя постановив, зокрема, що заявниця ігнорувала вказівки головуючого судді, проявляла зневагу до учасників судового засідання та суду, відмовлялася надавати інформацію щодо своєї адреси. Того ж самого дня її було поміщено до Київського слідчого ізолятора (СІЗО №13), де вона перебувала до 30 грудня 2011 року. Судом було відхилено всі її клопотання про звільнення з посиланням на підстави, наведені у постанові від 5 серпня 2011 року. 30 грудня 2011 року пані Тимошенко було переведено до Качанівської виправної колонії в Харкові для відбування покарання.

Згідно тверджень пані Тимошенко, вона, маючи численні проблеми зі здоров'ям – зокрема, серйозні харчові алергії, хронічний гастрит, попереково-крижовий радикуліт та інші серйозні проблеми зі спиною, а також судинні порушення, пов'язані з несподіваною появою підшкірних крововиливів – трималася під вартою в обох установах у невідповідних умовах та не могла отримати належний медичний догляд. Вона стверджує, зокрема, що в камерах слідчого ізолятора не було належної вентиляції, її можливості прогулянок на повітрі були обмежені, постачання питної води було недостатнім, їжа – неякісною, а також, що в одній із камер не було опалення. В колонії вона не мала змоги виходити на прогулянки на повітрі. Згідно тверджень пані Тимошенко, органи влади недооцінили серйозність проблем з її здоров'ям та не забезпечили їй своєчасним та якісним медичним лікуванням. Декілька разів вона відмовлялася від огляду лікарями, що не були обрані нею особисто, заявляючи про недовіру до медичного персоналу пенітенціарних установ. З лютого по квітень 2012 року її декілька разів оглядала команда німецьких лікарів, які рекомендували їй лікування в спеціалізованій лікарні.

Після застосування Європейським судом з прав людини тимчасового заходу, згідно якого Уряд мав забезпечити її медичне лікування в належному лікарському середовищі (див. нижче), 20 квітня 2012 року пані Тимошенко було переведено до Харківської лікарні. Вона заявляє, що заперечувала проти цього переведення і що до неї було застосовано силу, внаслідок чого вона отримала синці в області живота та передпліч. Вона відмовилася від медичного лікування з огляду на невідповідність, на її думку, вказаної лікарні її вимогам й оголосила голодування на знак протесту проти насилля з боку охоронців та примусового перевезення її до лікарні.

22 квітня 2012 року пані Тимошенко перевезли назад до колонії, й наступного дня вона подала скаргу до Харківської прокуратури щодо її примусового перевезення до лікарні. 24 квітня 2012 року її оглянули медичні працівники колонії. Відповідно до акту проведеного огляду, на її тілі було виявлено синці, однак їх видима давність не відповідала часові стверджуваного інциденту. Згідно тверджень Уряду, було запрошено судового-медичного експерта для огляду пані Тимошенко, однак вона

відмовилася від такого огляду. Прокуратурою було винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи через недостатність доказів, але 25 квітня 2012 року, після поширення у ЗМІ інформації щодо інциденту, цю постанову було скасовано й розпочато додаткове розслідування. Згідно тверджень Уряду, було допитано ряд імовірних свідків – в тому числі працівників колонії та водія карети швидкої допомоги, якою її було доставлено до лікарні. Вони зазначили, що вона не висловлювала жодних скарг і що на ній не було жодних видимих тілесних ушкоджень. Наступного дня пані Тимошенко було ще раз запропоновано пройти судово-медичну експертизу, від якого вона відмовилася. Судово-медичний експерт оцінив її тілесні ушкодження на основі акту про огляд від 24 квітня 2012 року й дійшов висновку, що вони могли бути отримані 20 квітня, як вона і стверджувала. Ознайомившись із наявними медичними матеріалами, він зазначив, що час від часу виникаючі крововиливи у неї могли бути результатом судинних порушень, а не зовнішнього застосування сили. 3 травня 2012 року прокуратурою було знову винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи.

9 травня 2012 року пані Тимошенко знову перевели до Харківської лікарні, де було розпочато її медичне лікування під наглядом німецького невролога, й вона припинила голодування. Згодом вона подала кримінальну скаргу щодо безперервного відео-нагляду за нею в лікарні й стверджуваного розповсюдження конфіденційних медичних даних щодо неї. Прокуратурою було прийнято рішення про відмову в порушенні кримінальної справи. Адміністративний позов, поданий пані Тимошенко 8 червня 2012 року щодо цих самих скарг, а також щодо стверджуваної відмови їй у праві на телефонні дзвінки, було відхилено 30 жовтня 2012 року.

Скарги, процедура та склад Суду

Заяву було подано до Європейського суду з прав людини 10 серпня 2011 року.

Пані Тимошенко скаржилася, зокрема: що умови її тримання у Київському слідчому ізоляторі та Качанівській виправній колонії у Харкові не були належними й що вона не отримувала відповідного медичного лікування стосовно її численних проблем зі здоров'ям; що 20 квітня 2012 року її було перевезено до Харківської лікарні всупереч її волі, що їй було завдано тілесних ушкоджень під час перевезення та що цей інцидент не було належним чином розслідувано; що вона перебувала під цілодобовим відео-наглядом у лікарні; що її взяття та тримання під вартою як запобіжний захід було свавільним й позбавленим правових підстав; що у неї не було змоги оскаржити законність її тримання під вартою та права вимагати компенсації; а також що її тримання під вартою переслідувало цілі, відмінні від офіційно вказаних. Вона посилається, зокрема, на: статтю 3 (заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання), статтю 5 (право на свободу та особисту недоторканність), статтю 8 (право на повагу до приватного життя) та статтю 18 (межі застосування обмежень прав) Європейської конвенції з прав людини.

14 грудня 2011 року Суд вирішив надати пріоритет розгляду цієї справи з огляду на серйозність та делікатність порушених у ній скарг. 15 березня 2012 року він задовольнив клопотання пані Тимошенко про застосування тимчасового заходу (згідно Правил 39 Регламенту Суду) і вказав Уряду на необхідність забезпечення медичного лікування заявниці в належному лікарському середовищі. Після офіційного клопотання та надання з боку Уряду інформації на підтвердження того, що пані Тимошенко отримувала відповідне медичного лікування в належному лікарському середовищі, 31 травня 2012 року Суд прийняв рішення про припинення застосування тимчасового заходу як такого, що виконаний Урядом. Того ж самого дня Суд відхилив повторне клопотання пані Тимошенко про застосування

тимчасового заходу, який полягав би в забезпеченні її лікування в німецькій лікарні. 28 серпня 2012 року відбулися публічні слухання по справі в Страсбурзі.

Рішення було прийняте Палатою з семи суддів, у наступному складі:

Дін Шпільман (Dean **Spielmann**) (Люксембург), Голова,
Марк Віллігер (Mark **Villiger**) (Ліхтенштейн),
Карел Юнгвєрт (Karel **Jungwiert**) (Чеська республіка),
Ен Пауєр-Форде (Ann **Power-Forde**) (Ірландія),
Ганна Юдківська (Ganna **Yudkivska**) (Україна),
Ангеліка Нусбергер (Angelika **Nußberger**) (Німеччина),
Андре Потоцкі (André **Potocki**) (Франція),

а також Стивен Філіпс (Stephen **Phillips**), Заступник Секретаря Секції.

Рішення Суду

Що стосується обсягу справи, Суд зазначив, що після комунікації справи Уряду України пані Тимошенко подала декілька нових скарг стосовно кримінального провадження щодо неї. Суд вважав, що ці нові скарги не були більш детальним викладом її первинних скарг, і тому не було доцільно приєднувати їх до справи; вони є предметом іншої заяви, що очікує на розгляд Суду (№65656/12).

Скарги, визнані неприйнятними

Суд визнав неприйнятними скарги пані Тимошенко за статтею 3 щодо умов її тримання під вартою та щодо стверджуваної відсутності її належного медичного лікування під час перебування під вартою. Визнавши, що вона могла потерпати від певних проблем через матеріальні умови тримання під вартою – зокрема, через обмежений доступ до денного світла, тимчасову відсутність гарячої води та опалення – її ситуація не була достатньо серйозною, щоб підпадати під дію статті 3. З об'ємних матеріалів справи перед Судом впливає, що здоров'я пані Тимошенко отримувало значну увагу з боку українських органів влади, які докладали зусиль значно більших, аніж зазвичай передбачається заходами з охорони здоров'я для пересічних ув'язнених. Європейський комітет з попередження тортур (CPT) відвідував слідчий ізолятор, у якому вона утримувалася, в листопаді та грудні 2011 року й не виявив жодних приводів для особливого занепокоєння щодо її медичного догляду.

Суд також визнав неприйнятною – через невичерпання національних засобів захисту – скаргу пані Тимошенко за статтею 8 щодо цілодобового відео-нагляду за нею в лікарні. Хоча українські суди відхилили її адміністративний позов, рішення суду першої інстанції підлягало оскарженню в апеляції. Крім того, у пані Тимошенко була можливість звернутися до національних судів із клопотанням про вжиття заходів забезпечення її адміністративного позову.

Стаття 3

Що стосується скарги пані Тимошенко на її ствержуване побиття під час перевезення до лікарні 20 квітня 2012 року, Суд зазначив, що, як було встановлено, під час її перебування в колонії на її тілі з'явилися декілька синців. Лише самого цього факту було достатньо для того, що у державних органів виникло зобов'язання надати пояснення щодо походження цих синців. Як зазначив Уряд, камери відео-нагляду в колонії працювали, принаймні 20 квітня 2012 року, без функції запису. Тому Суд не мав змоги пересвідчитися в тому, що вони не зафіксували нічого надзвичайного.

Суд відмітив, що розташування синців пані Тимошенко – в області живота та на передпліччях – узгоджується з її версією подій, згідно якої її силоміць витягнули з ліжка та вдарили в живіт у день її перевезення до лікарні. Проте Суд також не міг залишити поза увагою медичні документи, згідно яких видима давність синців не

відповідала вказаному нею часу та вони могли виникнути з інших причин, без зовнішнього травмування. Ці висновки могли бути належним чином підтвержені чи спростовані, якби пані Тимошенко пройшла повну судово-медичну експертизу, від якої вона відмовилася двічі. За відсутності такої експертизи через її відмову, Суд не міг встановити у відповідності до необхідного стандарту доведеності, що синці виникли через погане поводження всупереч статті 3 під час її перевезення до лікарні 20 квітня 2012 року.

Оскільки пані Тимошенко подала до українських органів влади аргументовану скаргу про її побиття, на них покладался обов'язок провести ефективне розслідування її тверджень. Однак Суду було достатньо відмітити, що на заваді ефективності розслідування стали відмови пані Тимошенко від судово-медичної експертизи, аби дійти висновку, що розслідування її скарги було «ефективним» у розумінні вимог статті 3.

Таким чином, не було порушення статті 3 ні щодо стверджуваного поганого поводження, ні щодо стверженої неефективності розслідування скарг з цього приводу.

Стаття 5 § 1

Стосовно скарги пані Тимошенко на незаконність та свавільність застосування щодо неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, Суд відмітив, що цей запобіжний захід на етапі судового розгляду справи застосовувався на невизначений строк, що саме по собі суперечить вимогам статті 5. Суд постановив у низці інших справ проти України, що ця проблема постає знову і знову через прогалину в законодавстві.

Крім того, у постанові про взяття під варту пані Тимошенко від 5 серпня 2011 року не зазначалося про порушення нею підписки про невиїзд як запобіжного заходу, що застосовувався до того часу. Суддя також не стверджував про її відсутність на судових засіданнях. Таким чином, з наведеного обґрунтування її взяття під варту, яке включало, зокрема, її відмову оголосити свою адресу в судовому засіданні з огляду на те, що вона вже була наявна у матеріалах справи, та запізнення на декілька хвилин на судове засідання, не вбачалося ризику, що перебуваючи на волі вона могла ухилитися від суду. Основна підстава, наведена для її взяття від варту, полягала в перешкоджанні судовому засіданню та прояв зневаги до суду. Такої підстави немає серед підстав, що виправдовують позбавлення волі згідно статті 5 § 1. Крім того, залишається незрозумілим, у чому полягала доцільність зміни запобіжного заходу щодо пані Тимошенко з підписки під невиїзд на тримання під вартою за обставин, якщо вона, як стверджувалося, проявляла зневагу до суду. З огляду на те, що обґрунтування її тримання під вартою як запобіжного заходу залишалося незмінним до набрання вироком чинності, Суд дійшов висновку, що її тримання під вартою впродовж усього періоду застосування цього запобіжного заходу було свавільним та незаконним. Таким чином, мало місце порушення статті 5 § 1.

Стаття 5 § 4

Українські суди оцінювали законність тримання пані Тимошенко під вартою неодноразово. Проте відповідні судові рішення не відповідали вимогам статті 5 § 4, адже вони зводилися до твердження про неможливість апеляційного оскарження постанови про зміну запобіжного заходу на етапі судового провадження в кримінальній справі та повторення наведеного спочатку обґрунтування її тримання під вартою, яке Суд визнав неналежним. Хоча пані Тимошенко наводила конкретні аргументи в своїх численних клопотаннях про звільнення – зокрема, неухильне дотримання нею підписки про невиїзд та відсутність будь-яких перешкод слідству – суд відхилив її клопотання не зваживши на ці аргументи. Крім того, як Суд уже

зазначав у своїх рішеннях щодо інших справ проти України, українське законодавство не передбачало процедури оцінки законності триваючого тримання під вартою по завершенню досудового слідства, яка б відповідала вимогам статті 5 § 4. Тому мало місце порушення статті 5 § 4.

Стаття 5 § 5

Суд зауважив, що, згідно українського законодавства, право на компенсацію виникає у випадку, якщо незаконність тримання під вартою встановлено судовим рішенням. Проте в українському законодавстві немає процедури, за якою можна було би звертатися за компенсацією у зв'язку з позбавленням волі, визнаним Європейським судом з прав людини таким, що порушує статтю 5. Суд уже зазначав про цю законодавчу прогалину в інших справах проти України, й у цій праві ситуація не змінилася. Таким чином, було порушення статті 5 § 5.

Стаття 18 спільно зі статтею 5

Суд зазначив, що пані Тимошенко, Прем'єр-міністра в минулому та лідера однієї з найсильніших опозиційних партій, було звинувачено в перевищенні влади або службових повноважень та що її кримінальне переслідування почалося невдовзі після зміни влади. У цьому аспекті ця справа подібна до справи *Луценко проти України* (6492/11), яка стосувалася тримання під вартою колишнього міністра. Пані Тимошенко скаржилася, зокрема, що органи влади вдалися до її тримання під вартою з метою її усунення з політичного життя та виключення її участі як кандидата у виборах 28 жовтня 2012 року.

Суд уже постановив, що пані Тимошенко було взято під варту з метою покарання за неповагу до суду – хоча Уряд наполягав на тому, що цей захід було вжито з підстав, передбачених статтею 5. Тому Суд дійшов висновку, що її було позбавлено волі не з метою допровадження до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, а з інших підстав. Суд вважав, що цього достатньо, щоб знайти порушення статті 18 спільно зі статтею 5.

Справедлива сатисфакція (Стаття 41)

Пані Тимошенко не подала вимог щодо відшкодування шкоди чи витрат.

Окремі думки

Судді Юнгверт, Нусбергер та Потоцкі висловили спільну окрему думку погоджуючись з прийнятим рішенням. Судді Шпільман, Віллігер та Нусбергер висловили спільну окрему думку не погоджуючись із рішенням більшості. Ці думки додаються до рішення.

Рішення доступне лише англійською мовою.

Цей прес-реліз є документом, підготовленим Секретаріатом. Він не зобов'язує Суд. Рішення щодо прийнятності та суті та подальшу інформацію про Суд можна знайти за адресою www.echr.coe.int. Аби отримувати прес-релізи Суду, будь-ласка, підпишіться на розсилку за адресою: www.echr.coe.int/RSS/en.

Контактна інформація для ЗМІ

echrpress@echr.coe.int | tel: +33 3 90 21 42 08

Nina Salomon (tel: + 33 3 90 21 49 79)

Tracey Turner-Tretz (tel: + 33 3 88 41 35 30)

Denis Lambert (tel: + 33 3 90 21 41 09)

Jean Conte (tel: + 33 3 90 21 58 77)

Європейський суд з прав людини було засновано в Страсбурзі державами-членами Ради Європи в 1959 році для розгляду стверджуваних порушень Європейської конвенції з прав людини 1950 року.